

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “ศึกษารูปแบบและคุณค่าของพระอุโบสถในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ เพื่อศึกษาความเป็นมาของพระอุโบสถในพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษารูปแบบของพระอุโบสถในประเทศไทย และเพื่อศึกษาคุณค่าของพระอุโบสถในสังคมไทยปัจจุบัน ตลอดจนศึกษามูลเหตุปัจจัยของพระอุโบสถและคุณค่าที่เกิดขึ้นจากการสร้างพระอุโบสถในด้านต่างๆ ซึ่งผลจากการศึกษาวิจัยมีดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษารูปแบบและคุณค่าของพระอุโบสถในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า

๕.๑.๑ ความเป็นมาของพระอุโบสถ โดยมูลเหตุเกิดขึ้นเมื่อสมัยพุทธกาลเกิดจากความคิดของพระเจ้าพิมพิสารที่เห็นพวกเดียรถีย์ ประชุมกันฟังธรรมทุกถึงเดือน จนมีคนเลื่อมใสศรัทธาเป็นจำนวนมาก จึงกราบทูลเรื่องนี้แก่พระพุทธเจ้า พระองค์จึงได้ทรงอนุญาตให้สมมุติสีมาสำหรับเป็นเขตแดนของพระอุโบสถขึ้น^๑ ซึ่งพระอุโบสถมีอยู่ ๒ ประเภท คือ ๑.สีมาที่ผูกแล้วเรียกว่า พัทธสีมา มี ๔ ประเภท คือ ๑) ชันชสีมา ๒) มหาสีมา ๓) สีมาสองชั้น ๔) นทีปารสีมา การผูกพัทธสีมาได้เรียกว่า การฝังลูกนิมิต ในพุทธบัญญัติได้กล่าวไว้ว่า นิमितฺไชฺแสดงได้ด้วยวัตถุ ๘ ชนิด คือ ภูเขา ศิลา ป่าไม้ ต้นไม้ จอมปลวก หนทาง แม่น้ำ หรือแอ่งน้ำ^๒ เป็นต้น และ ๒.สีมาที่ยังไม่ได้ผูกเรียกว่า อพัทธสีมา มี ๓ ประเภท คือ ๑) คามสีมา ๒) สัตตพณฺตรสีมา ๓) อุทกทุกเขปสีมา^๓ ส่วนการสร้างพระอุโบสถ ต้องพิถีพิถันเลือกพื้นที่เป็นพิเศษพื้นที่ต้องบริสุทธิ์ สะอาด ปราศจากมลทิน เช่น ไม่เคยเป็นสุสานหรือเชิงตะกอน ไม่เคยเป็นที่ประหาร หรือ ใช้งาน

^๑ สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๒๒๗-๒๓๑.

^๒ วิ. ม.(ไทย) ๔ / ๑๓๘ / ๒๑๕.

^๓ กระทรวงศึกษาธิการ, กรมการศาสนา, อธิบายวินัยสำหรับนักธรรมชั้นเอก, พิมพ์ครั้งที่ ๒ หน้า ๒๔ - ๒๕.

ที่เป็นอุปมกคามาก่อน เมื่อทำการก่อสร้างขึ้นเป็นอาคารเรียบร้อยต้องทำพิธีผูกพัทสีมา คือ ตั้งโบสถ์เป็นเครื่องหมายเขตบริสุทธิล้อมรอบตัวอาคาร ที่เป็นตัวพระอุโบสถอีกชั้นหนึ่ง เสร็จพิธีการผูกพัทสีมาจึงถือว่าสามารถใช้พระอุโบสถนั้นทำสังฆกรรมได้ พระอุโบสถเป็นขอบเขตพื้นที่ในพุทธาวาส สถานที่ที่พระสงฆ์ประชุมทำสังฆกรรมเป็นสิ่งปลูกสร้างที่คู่กับวัดมาแต่อดีตจัดเป็นศาสนสถานที่สำคัญของวัด มีส่วนเกี่ยวข้องกับระเบียบวินัยของพระภิกษุสงฆ์ โดยตรง

๕.๑.๒ รูปแบบพระอุโบสถที่ทำการศึกษา ประกอบด้วยรูปแบบการสร้างจากทั้งสี่ภาคของประเทศไทย โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแบบเจาะจงจากการออกภาคสนาม และข้อมูลด้านปฐภูมิ ทุติยภูมิ โดยสรุปมี ๑๕ รูปแบบ คือ แบบมหาอุด แบบทรงโรง แบบมีมุขหน้า แบบมีมุขหน้ามุขหลัง แบบมีระเบียงรอบ แบบมีระเบียงรอบและมุขหน้า มุขหลัง แบบมีมุขหน้า มุขหลังระเบียงรอบ และลานประทักษิณ แบบมีมุขเด็จด้านหน้า และด้านหลัง แบบมีมุขเด็จด้านหน้าด้านหลัง และมุขลดด้านหลัง ชนิดมีเสาด้านหน้า-หลัง แบบมีมุขเด็จด้านหน้า ด้านหลัง และพาไลด้านข้างแบบมีระเบียงรอบ เฉลียงด้านหน้า ด้านหลัง และลานประทักษิณ แบบจัตุรมุข แบบจัตุรมุข มุขหน้ายาว แบบจัตุรมุข มุขหน้ายาว และมีพระระเบียงโอบด้านหลังและ พระอุโบสถไม้^๔

๕.๑.๓ วิเคราะห์คุณค่าในทางพระพุทธศาสนา ผลสรุปมีดังนี้ ๑) วิเคราะห์คุณค่าในทางพระพุทธศาสนา คุณค่า หมายถึง สิ่งที่มีประโยชน์หรือมีมูลค่าสูง มีสองประเภทคือ คุณค่าแท้และคุณค่าเทียม^๕ ส่วนคุณค่าของชาวพุทธที่มีต่อพระพุทธศาสนา ศาสนสถานต่าง ๆ โดยเฉพาะพระอุโบสถ ในสังคมไทยปัจจุบันถือว่าความสำคัญมาก เพราะเป็นศาสนสถาน และเป็นที่ประทับรูปองค์แทนพระพุทธเจ้า ที่เคารพกราบไหว้บูชาของเหล่าพุทธบริษัททั่วไป เป็นที่ทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ และเป็นที่บรรพชาอุปสมบทของเหล่ากุลบุตรที่เข้ามาสืบอายุพระพุทธศาสนา และเป็นสัญลักษณ์เป็นปูชนียสถานของวัด ๒) วิเคราะห์คุณค่าทางด้านความเชื่อ เกิดจากความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ต่อความเชื่อที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยเฉพาะความเชื่อในด้านพระพุทธศาสนา นั้นเป็นสิ่งที่ฝังแน่นอยู่ในสายเลือดของคนในชุมชนนี้ซึ่งได้จากศาสนสถานทางพระพุทธศาสนา

^๔ รศ. สมใจ นิ่มเล็ก, อุโบสถ สถาปัตยกรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔-๕๔.

^๕ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

โดยเฉพาะพระอุโบสถ ถือได้ว่าเป็นศาสนอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในกิจกรรมของพระสงฆ์ โดยเฉพาะ ๓) วิเคราะห์คุณค่าทางด้านศิลปกรรม^๖ เกิดจากศิลปะทางด้านฝีมือ เป็นงานศิลปะลักษณะตามพระอุโบสถไทยในยุคสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระอุโบสถและวิหารมีการสร้างสืบต่อประเพณีของอยุธยาและสุโขทัย พระอุโบสถ เป็นศิลปกรรมที่ก่อด้วย อิฐฉาบด้วยปูนขาว พื้นภายในมีความยาวและมีปีกยื่นออกสองข้าง อาจมีมุขอยู่ทางด้านหน้าและด้านหลัง หลังคาซ้อนกันเป็นชั้น ๆ และมุงด้วยด้วยกระเบื้องสีต่างๆ ๔) วิเคราะห์คุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมของพระอุโบสถมีส่วนที่แตกต่างจากบ้านเรือน หรือที่อยู่อาศัยของฆราวาสทั่วไป และยังเป็นศาสนสถาน ที่มีความโดดเด่นแตกต่างจากศาสนสถาน อื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็น ศาลาการเปรียญ ธาตุหรือเจดีย์ และกุฏิ องค์ประกอบก็มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น หน้าบันโค้ง ลายองหางหงส์ รั้งผึ้ง คันทวย ประติมากรรม และพระพุทธรูป เป็นต้น ๕) วิเคราะห์คุณค่าทางด้านประติมากรรม จะเห็นได้จากการที่พระพุทธรูปที่จะต้องมีการประดิษฐานในพระอุโบสถทุกหลัง และมีรูปของพระยานาคอยู่ที่บันไดทางขึ้นของพระอุโบสถด้วย ๖) วิเคราะห์คุณค่าด้านศิลปกรรม^๗ ชุ่ม ประติมากรรม กำแพงแก้ว เป็นองค์ประกอบทางศิลปกรรมที่จะต้องพบก่อนเข้าสู่พระอุโบสถ ด้วยเป็นงานสถาปัตยกรรมที่ทำหน้าที่เป็นช่องทางเข้าออกของพระอุโบสถ ชุ่มประติมากรรมนี้ถือเป็นจุดสำคัญอีกจุดหนึ่ง สำหรับภาวะจิตของผู้ที่เข้ามาสู่ดินที่ประทับองค์แทนพระพุทธรูป เพราะในทันทีที่ก้าวเหยียบข้ามประตูธรณีพระอุโบสถเข้าไป ๗) วิเคราะห์คุณค่าด้านความจริง^๘ เป็นคุณค่าของผู้ที่ได้สร้างพระอุโบสถให้สำเร็จลุล่วงไปได้ เป็นคุณค่าความจริงที่เกิดจากความตั้งใจจริงในการที่จะทำการก่อสร้างพระอุโบสถ ผู้ที่จะสร้างพระอุโบสถให้สำเร็จต้องมีอธิษฐานธรรมอยู่ในใจ ๔ ข้อ คือ ปัญญา สัจจะ จาคะ และอุปสมะ ๘) วิเคราะห์คุณค่าด้านความรู้^๙ หมายถึงความรู้ในสิ่งที่เป็นอุปกรณ์การก่อสร้างพระอุโบสถ หรือ สิ่งที่เกิดแต่ภายในพระอุโบสถให้สวยงามที่เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์อยู่ในตัวของมัน ดังเช่น ฝาผนังระหว่างขอบหน้าต่าง ที่เป็นภาพวาดรูปทศชาติและมหาชาติ จำนวน ๑๓ กัณฑ์ ในแต่ละกัณฑ์ทำการวาดรูปภาพอย่างประณีตบรรจงที่สวยงามตาม

^๖ ทศนีย์ พิกุล, “ทรวดทรงและการตกแต่งอุโบสถไทย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๓).

^๗ สมคิด จิระทัศนกุล, วัด : พุทธศาสนาสถาปัตยกรรมไทย, หน้า ๕๕.

^๘ สมใจ นิ่มเล็ก ราชบัณฑิต รศ., อุโบสถสถาปัตยกรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๗๖.

^๙ สมใจ นิ่มเล็ก ราชบัณฑิต รศ., อุโบสถสถาปัตยกรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๗๖.

จิตรกรรมรวมสมัยที่ทรงคุณค่าด้านความรู้เป็นอย่างดี ๕) วิเคราะห์คุณค่าด้านความดี^{๑๐} คุณความดีที่ทำไว้ที่ส่งผลให้ในปัจจุบันชาติและอนาคตชาติที่ได้สร้างไว้ ด้วยการบริจาคทรัพย์ที่มีอยู่ สร้างพระอุโบสถเสนาสนะในอารามต่าง ๆ ผู้ที่บำเพ็ญกุศลย่อมได้รับบุญมาก คือ ผลแห่งบุญ ๕ ประการ คือ ๑) กิตติศัพท์ ชื่อเสียงย่อมฟุ้งขจรไป ๒) วิจารณ์ เป็นคนแก่วัยกล้าหาญในการเข้าในสมาคม ๓) ปิโย เทวมนุสสานัง เป็นที่รักใคร่ของคน และมนุษย์ทั้งหลาย ๔) อลัมมุโพท กาลัง กโต เป็นผู้ไม่หลงทำกาละ (สิ้นชีวิต) ๕) สุกติปรายโน เป็นชนผู้มีสุคติเป็นเบื้องหน้า ฯ ๑๐) วิเคราะห์คุณค่าด้านความงาม ความงามในด้านศิลปกรรมที่บรรจงตกแต่งลวดลายรูปแบบต่าง ๆ ไว้รอบพระอุโบสถ โคสุมมติเอาเป็นแดนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เช่น ช่อฟ้า ใบระกา คันทวยหรือเชิงชาย ตลอดจนพญานาค และเสาที่เรียงรายอยู่ตามพระอุโบสถ ล้วนแต่บรรจงแต่งให้สวยงามด้วยศิลปะไทย เป็นงานด้านฝีมือของตระกูลช่างที่ชำนาญงานและแฝงไว้ปริศนาธรรมของพระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสไว้นาน ๒๖๐๐ ปีมาแล้ว ๑๑) วิเคราะห์คุณค่าด้านจิตรกรรมฝาผนัง พระอุโบสถ ความหมายของจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถมีวัตถุประสงค์เพื่อตกแต่งพื้นผนังให้สวยงามและเป็นภาพเขียนเกี่ยวกับพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เป็นต้นว่า เขียนเป็นรูปพระพุทธเจ้าหรือเรื่องราวที่มีอยู่ในพุทธประวัติและในนิทานชาดก เพื่อจะน้อมนำชักจูงให้ผู้ดูเกิดความเลื่อมใสเมื่อได้ชมภาพ ๑๒) วิเคราะห์ปริศนาธรรมบนฝาผนังพระอุโบสถ ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร แบ่งเป็นสองตอน คือ จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถตอนบนเป็นภาพฝรั่งแสดงปริศนาธรรม ฝีมือชาวอินโดจีน จิตรกรไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เขียนขึ้นเพื่อแสดงปริศนาเนื่องด้วยคุณของพระรัตนตรัย มีทั้งหมด ๑๒ ตอน เช่น รูปหมอยากำลังเยียวยาหมูนชนผู้มีพยาธิให้หายจากพยาธิด้วยยา^{๑๑} รูปมหาเมฆหลังน้ำฝนลงมาระจับสงบละอองในชนบท รูปสนามม้า มินาสารถขี่ควมม้าที่ฝึกดีแล้วมีมหาชนยืนดู เป็นต้น ๑๓) วิเคราะห์อานิสงส์แห่งการสร้างพระอุโบสถ หากบุคคลใดมีวาสนาได้บริจาคทรัพย์เงินทองเพื่อการก่อสร้างพระอุโบสถ บุคคลผู้นั้นย่อมได้รับอานิสงส์อย่างยิ่งใหญ่ ดังนี้ คือ

^{๑๐} ศ.อรรถาณู เปรียญ ในนามศิษย์รวบรวมข้อมูล, *อุโบสถไม้สักทอง วัดเจติยัม, พิมพ์ครั้งที่ ๑*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทบิกเบียร์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๗๔.

^{๑๑} สน สิมาดรง, *จิตรกรรมฝาผนังสกุลช่างรัตนโกสินทร์*, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๒), หน้า ๑๕.

- ๑) พระอุโบสถ หมายถึง สถานที่รักษาสัมภังคิกสงฆ์
- ๒) ทรงมอบอำนาจให้พระสงฆ์เป็นใหญ่ในการบริหารพระศาสนาแทนพระองค์ เมื่อกิจของสงฆ์เกิดขึ้น ให้สงฆ์พร้อมเพรียงกันทำกิจ กิจชนิดนั้นเรียกว่า “สังฆกรรม”
 - ๓) สังฆกรรมที่ทรงบัญญัติให้ทำในพระอุโบสถ
 - ๔) พระสงฆ์ต้องเกิดในโรงพระอุโบสถ คือในสีมาจึงจะสำเร็จเป็นพระสงฆ์ จะเกิดที่อื่นไม่ได้สำเร็จเป็นพระสงฆ์ การสร้างพระอุโบสถจึงเท่ากับสร้างที่เกิดของพระสงฆ์ เพื่อเป็นศาสนายาตราผู้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา
 - ๕) ผู้บวชเป็นพระสงฆ์ชื่อว่า “พรหมจารี” แปลว่า ผู้ประพฤติเหมือนพรหม คือเป็นคนไม่มีคู่ (ภรรยา) การสร้างพระอุโบสถจึงเท่ากับการสร้างวิหารสำหรับพระพรหมเกิด
 - ๖) ผู้บวชเป็นพระสงฆ์ ชื่อว่าตั้งใจเป็นคนดี เพราะต้องปรับตัวให้อยู่ในขอบเขตของพระธรรมวินัย การสร้างพระอุโบสถจึงเท่ากับการสร้างสถานที่สำหรับคนดี
 - ๗) ถ้าไม่มีโรงพระอุโบสถคือสีมา ก็บวชเป็นพระสงฆ์ไม่ได้ เมื่อขาดพระสงฆ์ศาสนาจะไม่มีผู้รักษา โลกก็จะขาดพรหมคือผู้คอยแผ่พรหมวิหาร คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ให้โลกร่มเย็นเป็นสุข ขาดสถานที่เพาะคนดีที่สำคัญที่สุดไปแห่งหนึ่ง
 - ๘) ผู้ที่จะสร้างพระอุโบสถให้สำเร็จได้ต้องมีอธิฐานธรรม ๔ ข้อ คือ ปัญญา, สัจจะ, จาคะ, อุปสมะ
 - ๙) ผู้มีศรัทธาแต่ว่ายากจน ไม่มีทรัพย์จะบริจาค แต่เอาแรงเข้าช่วย เช่น ช่วยทำการก่อสร้างโดยไม่คิดมูลค่าเป็นเงิน ช่วยขนอุปกรณ์ในการก่อสร้าง เป็นต้น
 - ๑๐) การสร้างพระอุโบสถเป็นสังฆทาน^{๑๒}

^{๑๒} สมใจ นิ่มเล็ก ราชบัณฑิต รศ., อุโบสถสถาปัตยกรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : คำนวณการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒.

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ผลจากการวิจัยเรื่อง ศึกษารูปแบบและคุณค่าของพระอุโบสถในพระพุทธศาสนาเถรวาทครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่เกี่ยวเนื่องกับงานวิจัยนี้สองประเด็นด้วยกันคือ ข้อเสนอแนะด้านบทบาทของพุทธบริษัทที่มีต่อพระอุโบสถในทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน อันได้แก่บทบาทของพระภิกษุสามเณร กับ บทบาทของอุบาสกอุบาสิกา และเสนอแนะเกี่ยวกับการศึกษาวิจัย ดังนี้คือ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อเป็นนโยบาย การสร้างพระอุโบสถ

พระอุโบสถเป็นศาสนะวัตถุในพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญยิ่งและเป็นสถานที่ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ และในการก่อสร้างแต่ละครั้งก็ต้องใช้ปัจจัยในการก่อสร้างจำนวนมาก บางพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลความเจริญก็จะประสบกับปัญหากับค่าใช้จ่ายในการก่อสร้าง บางครั้งทางวัดถึงกับต้องเป็นหนี้เป็นสิน บางวัดเมื่อสร้างเสร็จแล้วก็ไม่ใช่ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ ขาดการดูแลเอาใจใส่ ฉะนั้นพระภิกษุสงฆ์สามเณรจะต้องให้ความสำคัญต่อสถานที่ดังกล่าว โดยผู้วิจัยขอเสนอแนะดังนี้

๑) ข้อเสนอแนะด้านบทบาทของพระภิกษุสามเณร

(๑) คณะสงฆ์หรือมหาเถรสมาคมควรเข้ามามีบทบาทในการดูแลเรื่องการก่อสร้างในส่วนของวัดที่ยังขาดงบประมาณในการก่อสร้างอาจจะด้วยการประชาสัมพันธ์บุญหรือไม่ก็ช่วยหางบประมาณในการก่อสร้างหรืออาจจะตั้งเป็นกองทุนไว้โดยเฉพาะในการสร้างพระอุโบสถ

(๒) คณะสงฆ์หรือมหาเถรสมาคมควรสนับสนุนให้ทางวัดได้มีกิจกรรมร่วมกับอุบาสกอุบาสิกาภายในพระอุโบสถบ้าง เช่นสวดมนต์ ทำสมาธิ เพื่อจะได้ใช้สถานที่ดังกล่าวให้เกิดประโยชน์สูงสุด

(๓) พระภิกษุสามเณรที่อยู่ภายในยังอาวาสวัด จะต้องให้ความดูแลพระอุโบสถให้ดูสะอาดอยู่เสมอเพื่อยังความเลื่อมใสแก่ชาวบ้าน

๒) ข้อเสนอแนะด้านบทบาทของอุบาสกอุบาสิกา

(๑) องค์กร กลุ่มหรือสถาบันที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาดูแลในเรื่องการก่อสร้างพระอุโบสถภายในวัดตามกำลังความสามารถเพื่อไม่ให้เป็นการระหนักแก่ทางวัดจนเกินไป

(๒) อุบาสกและอุบาสิกา ควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับพระอุโบสถว่า สถานที่นี้เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ ควรให้ความเคารพ ไม่ควรทำกิจกรรมที่ไม่เหมาะสมไม่ควรบริเวณนี้ เช่น พุดเกี้ยวสาว ดื่มเหล้า เป็นต้น

(๓) อุบาสกอุบาสิกาควรแต่งกายให้สุภาพเรียบร้อยเวลาเข้าไปทำกิจกรรมใดๆ ในพระอุโบสถ

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาความเป็นมาของอุโบสถในพระพุทธศาสนา รูปแบบของอุโบสถในประเทศไทย และศึกษาคุณค่าของอุโบสถในสังคมไทยปัจจุบัน สำหรับการวิจัยในโอกาสต่อไป ผู้ที่มีความสนใจสามารถทำการวิจัยที่เกี่ยวกับสิ่งก่อสร้างในพระพุทธศาสนา ขอเสนอแนะให้ศึกษาวิจัยในประเด็น ดังต่อไปนี้

- (๑) ศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบและคุณค่าของการสร้างอุโบสถในสมัยอยุธยา กับสมัยรัตนโกสินทร์
- (๒) ศึกษาเปรียบเทียบสถาปัตยกรรมศิลป์ในพระพุทธศาสนา ระหว่างอุโบสถในภาคใต้กับภาคอื่นๆ ของประเทศไทย
- (๓) ศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบและความสรีทธาในการสร้างพระอุโบสถในพระพุทธศาสนา กับ โบสถ์ของศาสนาคริสต์, ศาสนาซิกข์ และศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู เป็นต้น